

## Digitális döntések és másodlagos egyenlőtlenségek: a digitális megosztottság új koncepciói szerinti vizsgálat Magyarországon?

A tanulmány a digitális megosztottság kétféle nem hagyományos értelmezésének keretében elemzi a magyarországi internethasználók, illetve a nem internetezőik táborát. A fogyasztói-felhasználói digitális döntések elemzési keretében arra fókuszál, hogy az internethasználat elutasítása mögött milyen mértékben húzódnak meg racionális, valódi kipróbáláson és információkon alapuló döntéshelyzetek. Úgy tűnik, Magyarországon ez a szempontrendszer nem gyakori: a nem használók viszonylag ritkán hivatkoznak anyagi vagy tudásbeli korlátokra, ezzel szemben főleg motivációs érveket hangoztatnak. Ezek a motivációs indokok azonban nincsenek valódi tapasztalatokkal alátámasztva. A másodlagos digitális egyenlőtlenségekkel kapcsolatos vizsgálatok azt mutatják, hogy az elemzett dimenziók közül a legtöbb esetben felfedezhetők különbségek az internethasználók egyes csoportjai között, és ezek általában a hagyományos demográfiai választóvonalak (pl. életkor, iskolai végzettség, lakóhely) mentén húzódnak. Ugyanakkor egyes dimenziókban a különbségek kiváltó és fenntartó okai között új változók is megjelennek.

**Kulcsszavak:** *digitális megosztottság, digitális döntés, motivációs akadályok, másodlagos egyenlőtlenség*

### Szerzői információ:

#### **Galácza Anna**

szociológus, az ITHAKA Kht. kutatási igazgatója. 2003-ban szerzett szociológusi diplomát az ELTE Társadalomtudományi Karán, jelenleg ugyanott a szociológia doktori iskola hallgatója. A World Internet Project magyarországi kutatássorozatának szakmai vezetője, a nemzetközi kutatás módszertani felelőse. Kutatási területei: az információs technológiák társadalmi-gazdasági-politikai hatásai, továbbá az értékek, attitűdök és a kultúra jelenkori változásai, valamint gazdasági vonatkozásai.  
E-mail: [anna.galacz@ithaka.hu](mailto:anna.galacz@ithaka.hu)

#### **Ságvári Bence**

szociológus, az ITHAKA Kht. ügyvezető igazgatója és a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának munkatársa. 2001-ben szerzett szociológus diplomát az ELTE Társadalomtudományi Karán. 2002-óta a szociológiai doktori iskola hallgatója, jelenleg disszertációját készíti. 2000-ben a University of Westminster, 2004-ben a bloomingtoni Indiana University ösztöndíjas kutatója volt. A World Internet Project magyarországi kutatócsoportjának tagja. Kutatási területei közé tartozik a kreatív gazdaság, az információs technológiák társadalmi-gazdasági hatásainak, továbbá az értékek és attitűdök, a kultúra gazdasági vonatkozásainak vizsgálata. 2007-ben Junior Prima-díjas.  
E-mail: [sagvari@t-online.hu](mailto:sagvari@t-online.hu)

---

---

**Így hivatkozzon erre a cikkre:**

Galác Anna, Ságvári Bence. „Digitális döntések és másodlagos egyenlőtlenségek: a digitális megosztottság új koncepciói szerinti vizsgálat Magyarországon?”.

*Információs Társadalom* VIII, 2. szám (2008): 37–52.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VIII.2008.2.3>

---

---

*A folyóiratban közölt művek  
a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0  
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Galács Anna – Ságvári Bence

# Digitális döntések és másodlagos egyenlőtlenségek: a digitális megosztottság új koncepciói szerinti vizsgálat Magyarországon<sup>1</sup>

## Bevezetés

A digitális egyenlőtlenségek kutatása szinte egyidős az internet megszületésével, és ez a terület egyben az új digitális eszközök társadalmi hatásaival foglalkozó, mára már igencsak kiterjedt irodalom egyik legalaposabban körüljárt témája is. Az élénk érdeklődést részben az internet egyes helyeken tapasztalható figyelemre méltóan gyors terjedési üteme, másrészt az általa felkínált használati lehetőségek sokasága, illetve az azokba néha kissé talán túlzóan beleképzelhető lehetőségek okozták. Arról nem is beszélve, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek – nyilvánuljanak meg bármilyen formában – mindig is a szociológia identitásadó, leginkább kutatott területei közé tartoztak (Bognár 2003). Mindenesetre már a korai penetrációs szakasz kezdetén felemerült a kérdés, hogy az internethasználat terjedése a meglévő társadalmi egyenlőtlenségek csökkenését segíti elő, vagy épp ellenkezőleg, elmélyíti azokat (DiMaggio et al. 2001).

Az alábbi tanulmányban ismételten a fenti kérdésre keressük a választ a magyarországi digitális egyenlőtlenségek elemzésén keresztül. Ez alkalommal azonban nem a hagyományos megközelítést követve végezzük el az adatok feldolgozását: az internethasználat előtt tornyosuló akadályokat és gátakat az ún. digitális döntésekre fókuszálva vizsgáljuk meg, vagyis arra helyezük a hangsúlyt, hogy milyen kényszerítő körülmények, illetve kognitív folyamatok hatására döntenek úgy egyes csoportok, hogy használni kezdik a világhálót, vagy sem.

Mindemellett alaposabban megvizsgáljuk azt is, hogy azok körében, akik már használnak számítógépet és internetet, hogyan írhatók le az eltérések abban a tekintetben, hogy milyen módon, illetve mi célból használják ezeket az eszközöket, vagyis foglalkozunk az ún. másodlagos digitális egyenlőtlenségekkel is.

## Röviden a digitális megosztottsággal kapcsolatos elméleti megfontolásokról

A digitális szakadék fogalma először az USA-ban jelent meg, és egyszerűen annyit jelentett, hogy egyes társadalmi csoportok körében az internethasználat, illetve az eszközökhöz való hozzáférés elterjedtebb, mint más csoportoknál. Azok a dimenziók, ame-

<sup>1</sup> A 2007-es *WIP* kutatási projektet és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal támogatta.

lyek mentén az egyenlőtlenségek kialakultak, nagyrészt hasonlóak voltak minden vizsgált társadalomban: a kor, az iskolai végzettség, a jövedelem mellett egyes országokban az etnikai hovatartozás, a lakóhely, illetve esetenként a nem jelentette az alapvető törvonalakat. Mindemellett a kutatók megkülönböztettek globális és társadalmi megosztottságot is annak érzékeltetésére, hogy a világ különböző régiói között is komoly eltérések tapasztalhatók (Norris 2001).<sup>2</sup>

A korai kutatások a hozzáférés (*access*) bináris fogalmát állították a középpontba annak szó szerinti értelmében: megvan-e a lehetősége az internethez való kapcsolódásnak, ha valaki úgy dönt, hogy ezt szeretné megtenni? Később a hozzáférés fogalma elkezdett összemósódni a használat fogalmával: a két kifejezést egymás szinonimájaként alkalmazták annak ellenére, hogy eltérő a jelentésük, és ezért az egyik, illetve a másik megközelítés vagy értelmezés alapján végzett kutatások más-más eredményeket is mutatnak.<sup>3</sup>

A fogalom maga mindeközben egyértelműen a jó és a rossz kategóriáira osztotta a fel a társadalmat, és ez a „beskatulyázás” számos kritikát váltott ki, mint ahogy maga a koncepció is, amely persze sok elméletalkotó szerint is alapos megreformálásra szorult.

A reformjavaslatok nagy része elsősorban azzal érvelt, hogy a hozzáférés ténye nem feltétlenül elegendő a használatához, nem is beszélve az ún. hasznos használatról. Többek között Warschauer, Selwyn és Wilson (Warschauer 2000; Selwyn 2002; Wilson 1999) is arra hívták fel a figyelmet, hogy az effektív hozzáféréshez nemcsak a technikai lehetőségekre van szükség, hanem kognitív és attitűdinális elemekre is. Ezek az ún. hozzáférési szintek (ITHAKA 2005) egymásra épülnek, és mindegyik szükséges ahhoz, hogy a használat kiteljesedjen.

Az internethasználat terjedésével párhuzamosan az elméletalkotók azzal kezdtek foglalkozni, hogy vajon a penetráció növekedése azt jelenti-e, hogy a digitális megosztottság jelensége egyszerűen megszűnik, vagy a különbségek megmaradnak, ha más formában is. Mindkét hipotézisre, az ún. normalizációs és a rétegződési teóriára is rendelkezésre állnak empirikus bizonyítékok (Dutton et al. 2006).

Ugyanakkor számos kutató hívta fel arra a figyelmet, hogy a nem használat oka nem feltétlenül valamilyen kényszerítő körülmény hatására vezethető vissza. Dutton és kollégái „digitális választásnak” (*digital choice*) hívják azt a jelenséget, amikor valaki úgy dönt, hogy nem akarja használni a világhálót annak ellenére, hogy ehhez a pénzügyi lehetősége vagy a felhasználói tudása is megvan (Dutton et al.). Ebben az esetben elsősorban a motiváció alacsony szintjéről beszélhetünk, ami ugyan szintén fakadhat a tapasztalat vagy a kellő információ hiányából, de ez már olyan kognitív „szakadékot” jelent, amely mindenképpen eltér a digitális szakadék eredeti – elsősorban demográfiai jellegű hátrányokon alapuló – koncepciójától. Ehhez hasonló elméleti megközelítéseket dolgoztak ki magyar kutatók is a kognitív és a materiális, illetve az objektív és a szubjektív gátak fogalmának megalkotásával (Dessewffy–Rét 2005; Bognár–Rét 2005).

<sup>2</sup> Emellett szokás megkülönböztetni az ún. politikai megosztottságot is (lásd Dányi 2002), de ezzel a jelenséggel most részletesen nem foglalkozunk.

<sup>3</sup> Például az életkori szakadék jóval nagyobb, ha a használatot, mint ha a hozzáférést tesszük az elemzés alapjává, mivel a fiatalabbak jóval nagyobb arányban „használgák ki” hozzáférési lehetőségüket, mint az idősebbek (NTIA 2000).

## A másodlagos egyenlőtlenségek koncepciója

A másodlagos egyenlőtlenségek DiMaggio és Hargittai-féle koncepciója (DiMaggio–Hargittai 2001) a rétegződési hipotézisek egyik jól kidolgozott példája, vagyis olyan elmélet, amely szerint a digitális megosztottságok új formában ugyan, de a penetráció kiszélesedésével is fennmaradnak.

A szerzőpáros<sup>4</sup> hangsúlyváltást javasol a digitális egyenlőtlenségek vizsgálatával kapcsolatban, és azt az álláspontot képviseli, hogy a diffúzió új szakaszának bekövetkeztével új kutatási kérdésekre és módszerekre van szükség. A hozzáférés bináris szempontja helyett az egyenlőtlenség árnyaltabb értelmezésére tesznek javaslatot. A penetráció előrehaladtával nem az a fontos, hogy ki fér hozzá az internethez, és ki nem, hanem hogy ki mit csinál és mit képes csinálni, amikor használja a világhálót, azaz a használat minősége válik megkülönböztető dimenzióvá. Még ha – ahogy egyes kutatók jósolják – teljessé válik is a telítettség a hozzáférésben, ez nem jelenti azt, hogy a digitális megosztottság megszűnik, hiszen új körülmények, a felhasználók között fennálló különbségek válnak fontossá. Éppen ezért az oktatáshoz hasonlítják a digitális eszközök használatának jelenségét: míg egyes innovációk (pl. a telefon) esetében a fizikai hozzáféréssel gyakorlatilag megszűnt a megosztottság, a számítógépek és az internet használatára felkészítő oktatás hiába vált általánossá, a minőségi szolgáltatásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés továbbra is megosztottságot eredményez.

A DiMaggio–Hargittai-szerzőpáros által javasolt új megközelítés tehát a felhasználók közötti egyenlőtlenségekre koncentrálna, kulcsfogalma pedig a digitális egyenlőtlenség (*digital inequality*), melynek legfontosabb vizsgálandó dimenziói a következők: technikai apparátus, autonóm használat, képességek és készségek, társadalmi támogatás és felhasználási cél.

A technikai felszerelés egyenlőtlenségei a számítógépek és a szoftverek, valamint a kapcsolat minőségének különbségeiből erednek. A technika korlátozhat vagy éppen elősegíthet bizonyos alkalmazásokat: a lassúbb kapcsolattal, régebbi szoftverekkel és hardverrel rendelkezők bizonyos tartalmakhoz esetleg nem férnek hozzá. Ráadásul az internettel kapcsolatos élményeiket is meghatározza ez az adottság, így kevesebbet fogják használni a hálót, és kevésbé sajátítják el a szükséges képességeket, vagyis kevesebbet profitálnak az internet nyújtotta lehetőségekből. Így a technikai felszereltség minősége közvetlenül és közvetetten is befolyásolja a használatot.

A használat autonómiája terén mutatkozó egyenlőtlenség elsősorban a használat helyének függvénye. Hol van alkalma a felhasználónak internetezni? Mennyit kell utaznia hozzá? Mennyi szabályozásnak van kitéve az időtartamot, a használati módokat tekintve? Mennyire felügyelik a használatot (például munkahelyi hozzáférés esetén)? Hányan használják az adott hozzáférést? Feltehető például, hogy a munkahelyi használat autonómiája a szervezetben elfoglalt hely és a pozíció függvénye. Végül valószínűsíthető, hogy minél nagyobb a használat autonómiája, annál nagyobb hozadék van az internet használatának.

<sup>4</sup> A másodlagos digitális egyenlőtlenség koncepciójának részletesebb bemutatását lásd Bognár-Galács 2005.

A tudáskülönbségek terén DiMaggio és Hargittai négy típust különböztetnek meg. Az első a fellépés, keresés és letöltés rutinszerű ismerete, a második a háttértudás, ami segítheti a használatot, de nem kifejezetten az internethasználatra vonatkozik, a harmadik a tájékozódás hatékonyá tételéhez szükséges integratív tudás arról, hogyan is működik a web, a negyedik pedig a szoftverekre, a hardverekre és a hálózatokra vonatkozó technikai tudás, minden olyan ismeret, amely egy esetleges felmerülő probléma megoldásában nyújthat segítséget. Az ezekben mutatkozó eltéréseket nevezik a képességek és készségek egyenlőtlenségének (*inequality of skill*).

A használók közötti különbségek következő dimenzióját az elérhető társadalmi támogatás mértéke jelenti, vagyis az, hogy mennyire számíthat másoktól információra, segítségre, ösztönzésre az internetező. A támogatás fajtái különbözők lehetnek: a szerzők megkülönböztetik a formális segítségnyújtást, amelyet erre alkalmazott és képzett emberektől kaphat a felhasználó, a barátok vagy családtagok által nyújtott technikai segítséget, és az ugyanezek részéről megnyilvánuló érzelmi megerősítést, akár a sikerélmény, akár a kudarc megosztásában. Feltételezhető, hogy a „belépők” (az új internethasználók) első élményei és készségei elsősorban az elérhető társadalmi támogatás függvényében alakulnak, és az internethez való visszatérést is befolyásolja ez a dimenzió.

Végül nem mellőzhető a digitális egyenlőtlenségnek az a megközelítése sem, amely az eredendő különbségeket a használati célok sokszínűségében látja. Különösen fontos a gazdasági haszonnal járó vagy a politikai és társadalmi tőke gyarapítására alkalmas tevékenységek elválasztása a szórakozástól vagy a fogyasztástól.

Ezek az egyenlőtlenségek összegződve az internethasználatból eredő egyenlőtlen előnyserzési esélyeket jelentenek, melyek nagyban összefüggenek a társadalmi rétegzettség alapjait meghatározó más tényezőkkel is.

Ebből a koncepcióból kiindulva számos olyan kutatás történt, amelyek pregnánsan kimutatták, hogy a különböző kapcsolati formákat használó személyeknek nemcsak az internethasználati szokásai térnek el, hanem a demográfiai profiljuk is szignifikánsan különbözik egymástól (Davison–Cotton 2003; Horigan–Raine 2002), és az internethasználat (keresett tartalom, aktivitás) elemzése alapján markáns különbségek mutathatók ki bizonyos társadalmi csoportok között (DiMaggio–Hargittai 2002; Robinson–DiMaggio–Hargittai 2003; Hargittai 2003).

A tanulmány következő részében a fenti két koncepció jelenlegi magyarországi érvényességét vizsgáljuk meg empirikus módszerekkel. Elsőként az „elsődleges” digitális megosztottság helyzetét mutatjuk be röviden, elsősorban arra koncentrálva, hogy mi okozza ezeket a különbségeket. Ennek során tanulmányozzuk a digitális döntések témáját is. Ezek után a DiMaggio–Hargittai-szerzőpáros tanulmányát mintegy sorvezetőként használva a másodlagos egyenlőtlenségek hazai helyzetére fókuszálunk.

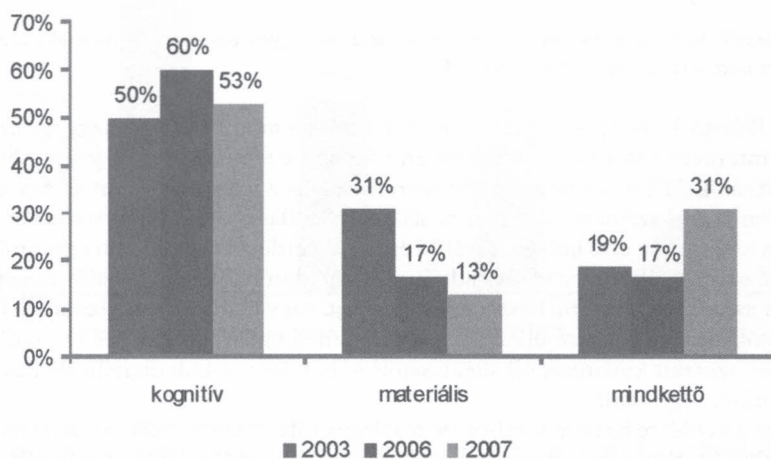
## Digitális döntések Magyarországon

A magyarországi digitális megosztottságok alakulásáról számos publikációból tájékozódhattunk az elmúlt években. A *World Internet Project (WIP)* kutatási jelentései az elmúlt hét évben részletesen körüljárták ezt a témát (ITHAKA–ITTK–TÁRKI 2001–2007). Megállapították, hogy hazánkban igen komoly megosztottságok figyelhetők meg,

amelyek az elmúlt években sem igazán csökkentek. Ezek a különbségek jórészt hasonló dimenziókban alakultak ki, mint más országokban vagy a penetráció más szakaszában levő nemzetek esetében: jelentős diverzifikáló tényező a kor, az iskolai végzettség, a gazdasági aktivitás, a lakóhely, a jövedelem, és Magyarország esetében az is, hogy valaki roma származású-e, vagy sem (Galács–Molnár 2003). Tanulmányunkban nem foglalkozunk behatóan ennek a helyzetnek a longitudinális alakulásával, illetve a magyar társadalom ilyen szempontból történő szegmentálásával. Itt a materiális okok számbavétele mellett elsősorban a kognitív indokcsoportok szerepét, a motivációs akadályokat vizsgáljuk a „digitális döntésekre” koncentrálva.

Korábbi tanulmányok már bemutatták, hogy az internettől való távolmaradásban Magyarországon igen nagy szerepe van az ún. kognitív indokoknak (Dessewffy–Rét 2005). Ezek vizsgálatára elsősorban azért volt szükség, mert sokáig uralkodó volt az a nézet, hogy a magyarországi alacsony penetrációért elsősorban a magas szolgáltatói díjak a felelősek. Ezt a vélekedést azonban nem igazolták az adatok, legalábbis ami a használatot illeti: 2003 óta folyamatosan a kognitív érvek vannak túlsúlyban a materiálisokkal szemben.

Ez a folyamat a legfrissebb 2007-es adatok tanúsága szerint sem változott. A nem használók többsége továbbra is kognitív érveket hangoztat, bár valamivel növekedett azoknak az aránya, akik mindkét típusú érvet említik, de az alapvető trend továbbra sem kétséges.<sup>5</sup>



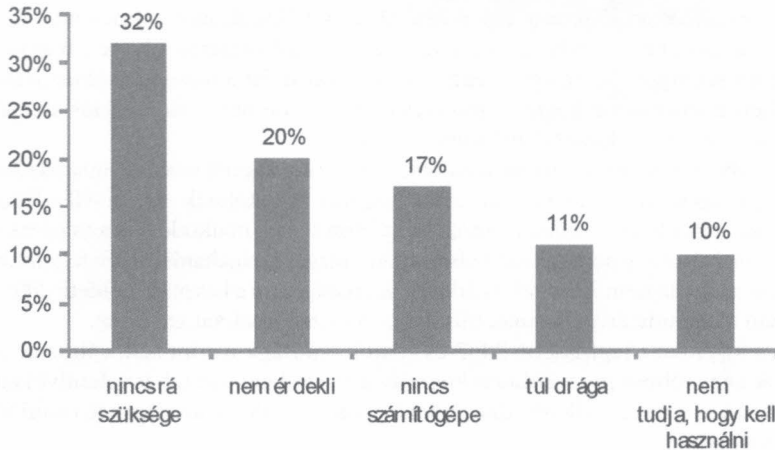
1. ábra

Az internettől való távolmaradás kognitív és materiális okai<sup>6</sup> (2003, 2006 és 2007)

<sup>5</sup> Ennek oka valószínűleg a kérdezéstechnika kismértékű megváltozása. Korábban egy kérdésre adhattak több választ a kérdezettek, az idén viszont, éppen a nemzetközi közös kérdésblokk változása miatt, vagyis a nemzetközi összehasonlíthatóság kedvéért először a legfontosabb okra vonatkozó kérdést tettük fel, és csak ezután érdeklődtünk aziránt, hogy van-e más oka is a távolmaradásnak.

<sup>6</sup> Materiális okok: nem elég jó a számítógépe, nincsen számítógépe, túl drága, túl lassú a hozzáférés, nehéz kapcsolatot teremteni. Kognitív okok: nincs rá szüksége, nem érdeklí, nem tudja, hogyan kell használni, a technikától való félelem, nem való gyerekeknek, pornográfia, személyes adatok védelme, vírusok, túl sok a reklám, nincs rá ideje.

A fenti ábra alapján érdemes kiegészíteni a vizsgálatot azzal a szemponttal is, hogy az egyes távolmaradási indokok említése mennyire gyakori, hiszen pl. a kognitív indokok mögött más és más motivációk húzódnak meg.



2. ábra

Az internetről való tartózkodás legfontosabb okai: az egyes okokat megnevezők aránya az internetet nem használók körében, 2007 (%)

Jól látható, hogy az előbbi terminusokkal leírva a nem használók nagy részére igaz, hogy az internetezéstől való visszatartó erőt főképp a motivációhiány jelenti, hiszen a nem használók 20%-a leginkább azért nem használja a világhálót, mert az egyszerűen érdektelen marad számára. A „nincs rá szüksége” válasz, ami a nem használók 32%-a esetében szerepel az első helyen, további érdekes kérdést vet fel. Vajon egyszerűen azt jelentené ez, hogy akik ezt a választ adták, valóban kipróbálták a világhálót, és úgy találták, hogy az számukra semmi hasznosat nem nyújt, vagy pedig ebben az esetben inkább a technológiával kapcsolatos ellenérzésekről, esetleg tájékozatlanságról van szó? Esetleg e téren szerzett kudarcaik elhallgatásáról? Más szóval, valódi digitális döntésről beszélhetünk-e, vagy sem?

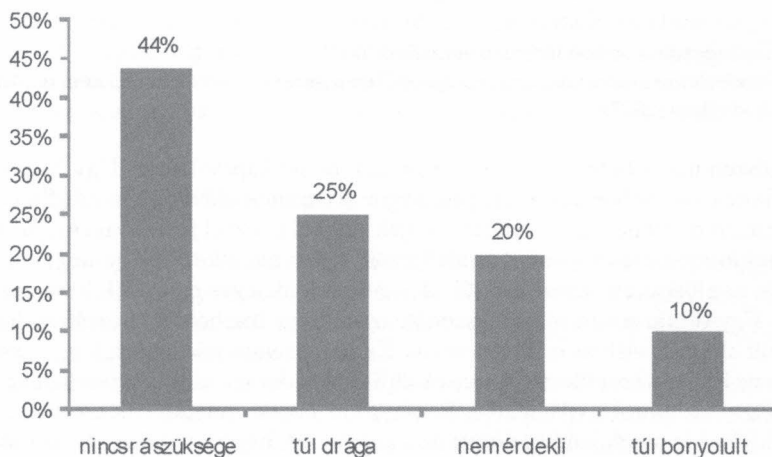
Erre a kérdésre ha nem is teljes, de részleges választ kaphatunk, ha megvizsgáljuk azokat, akik korábban már interneteztek rendszeresen, de ma már nem teszik. Ez viszonylag ritkán, a kérdezettek mindössze 4%-ánál fordul elő. Ez a csoport gyakorlatilag nincs átfedésben azokkal, akik azt mondják, hogy nincs szükségük az internetre: a legnagyobb arányban olyan fiatalokat találunk ebben a körben, akik az iskolából kikerülve elveszítették a világhálózathoz való hozzáférésüket. Így tehát a „nincs rá szüksége” válaszok valószínűleg szintén inkább motivációhiányról árulkodnak: a legtöbbszörnek minden bizonnyal kevés információjuk van a világhálóról, de azok alapján nem tudják elképzelni, tehát nem is próbálják megtalálni a számukra alkalmas felhasználási formákat.

Az ITHAKA kvalitatív kutatás keretében vizsgálta az internetet nem használók különböző csoportjait ún. fókuszcsoportos beszélgetések eszközével. Az eredmények összegzéseként igaznak bizonyult az a feltetelezés, hogy még az internethasználattól



legtávolabb álló csoportoknak is viszonylag széles körű ismereteik vannak arról, hogy mire lehet használni a világhálót, sőt arról is, hogy mely használati formák lennének számukra a leghasznosabbak. Mindezen túl az sem ritka, hogy a nem használók számára egy barát, kolléga vagy rokon jelenti a kapcsolatot az internet világával, aki esetenként „elintézi” nekik különböző dolgokat a világhálón. Ebből a tapasztalatból kiindulva még inkább valószínűsíthetjük, hogy a „nincs rá szüksége” válaszok mögött is legtöbbször inkább motivációhiány vagy a technikától, az újtól való félelem húzódik meg, nem pedig tudatos, kellő tájékozottságon és személyes tapasztalatokon alapuló döntésről van szó.

Más lehet a helyzet azonban a hozzáférés esetében, ahol a pénzügyi tényezők esetleg hangsúlyosabban jönnek szóba. Magához az internethasználathoz ugyanis nincs szükség feltétlenül anyagi áldozatok vállalására: a számítógép és az internet sok esetben elérhető lehet a munkahelyen vagy különféle kereskedelmi egységekben, de akár ingyenes hozzáférési pontokon is. Ezért az otthoni számítógép és internet-hozzáférés hiánya esetében is megvizsgáltuk a kognitív, illetve materiális érvek súlyát.

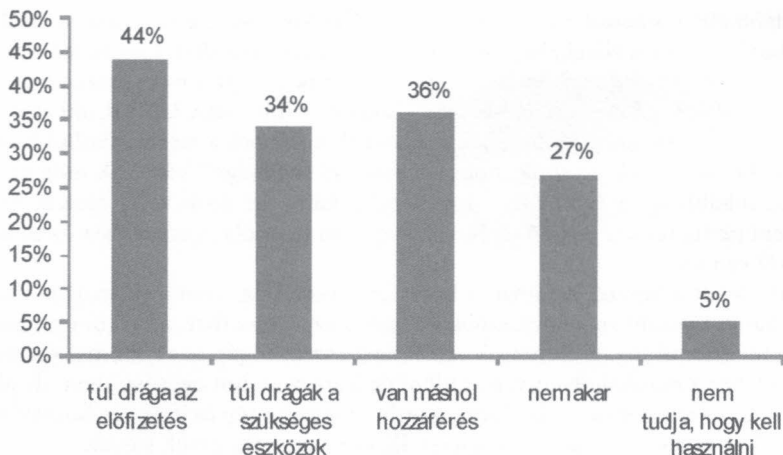


### 3. ábra

„Miért nincs otthon számítógépük?”

A válaszok említési gyakorisága a számítógéppel nem rendelkező egyének körében (2007)

A kognitív indokok itt is túlsúlyban vannak: 44%-os azoknak az aránya, akiknek azért nincs otthon számítógépe, mert „nincs rá szüksége”. Csupán a válaszadók egynegyede hivatkozik egyértelműen pénzügyi okra, vagyis arra, hogy túl drága számára a számítógép. További 20%-ukat egyszerűen nem érdekli a számítógép, 10%-uk pedig túl bonyolultnak tartja annak használatát.



#### 4. ábra

„Mi az oka, hogy nincs otthon internet-hozzáféréseük?”

A válaszok százalékos gyakorisága a számítógéppel igen, internet-hozzáféréssel nem rendelkező személyek körében (2007)

Egészen más a helyzet az internet-hozzáféréssel kapcsolatban. Úgy látszik, hogy azok, akiknek van otthon számítógépük, de nem fizetnek elő internetszolgáltatásra, elsősorban azért döntenek így, mert nem tudják vállalni az ezzel járó anyagi megterhelést. Az otthoni interneteléréssel nem rendelkezők 44%-a nyilatkozott úgy, hogy túl drágának tartja az előfizetést, további 34%-uk pedig a szükséges eszközök beszerzési árát sokallta. Úgy tűnik, sokan megelégszenek azzal, hogy máshol van hozzáféréseük, nem feltétlenül akarnak otthon is internetezni. Ez persze nem jelenti azt, hogy a kognitív okoknak ne lenne szerepük: az érintettek 26%-a mondta azt, hogy egyszerűen nem akar rácsatlakozni otthonról a világhálóra. E mögött az érvelés mögött sok esetben a privát szféra védelme is meghúzódik, illetve az a vélekedés, hogy a munkahelyen a számítógép előtt eltöltött hosszú órákat követően nem kívánatos, hogy „otthon is egy monitor előtt üljön az ember”.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy Magyarországon a nem internetezés mögött főként kognitív, azon belül is leghangúlyosabban motivációs akadályok állnak, nem pedig anyagi körülmények vagy akár a felhasználói tudás hiánya mint első számú indok. Ez azonban nem jelenti azt, hogy racionális digitális döntésekről beszélhetnénk, hiszen azoknak, akik úgy érzik, nincs szükségük a világhálóra, általában nincs felhasználói tapasztalatuk.

Az is bebizonyosodott ugyanakkor, hogy azok körében, akiknek van otthon számítógépük, de nincs internet-előfizetésük, még mindig komoly akadálya az otthoni internetezésnek, hogy „a család nem engedheti meg magának” az előfizetés jelentette anyagi megterhelést.

## Számítógép- és internethasználati kompetenciák: a másodlagos digitális megosztottság Magyarországon

Az alábbiakban megkíséreljük a DiMaggio–Hatgittai-szerzőpáros által meghatározott dimenziókban megvizsgálni a magyarországi internethasználók közötti másodlagos egyenlőtlenségek mértékét. Adataink sajnos nem minden dimenzió vizsgálatát teszik lehetővé, de arra alkalmasak, hogy áttekintő képet vázoljunk fel a kérdésről.

### A technikai felszereltség egyenlőtlensége

A használt szoftverek és hardverek minőségéről ugyan nincs adatunk, de azt tudjuk, hogy a magyarországi felhasználók nagy része széles sávú internetkapcsolattal rendelkezik. Az otthoni kapcsolatok 83%-a kábel- vagy ADSL-kapcsolat, amely biztosítja a nagy sebességű letöltést, illetve a megszakítás nélküli használat lehetőségét. Minden bizonnyal a munkahelyükön internetezők is nagyrészt széles sávú kapcsolatot használnak. Ez azt jelenti, hogy a technikai felszereltség terén mutatkozó különbségek általában nem túl nagyok. Ugyan a világhálóra kapcsolódó háztartások összesen 7%-ában még mindig csak „betárcsázós”, esetleg ISDN-kapcsolat van, de az elmúlt évek trendjei alapján ezeknek az aránya egy-két év alatt néhány százalékra eshet vissza.

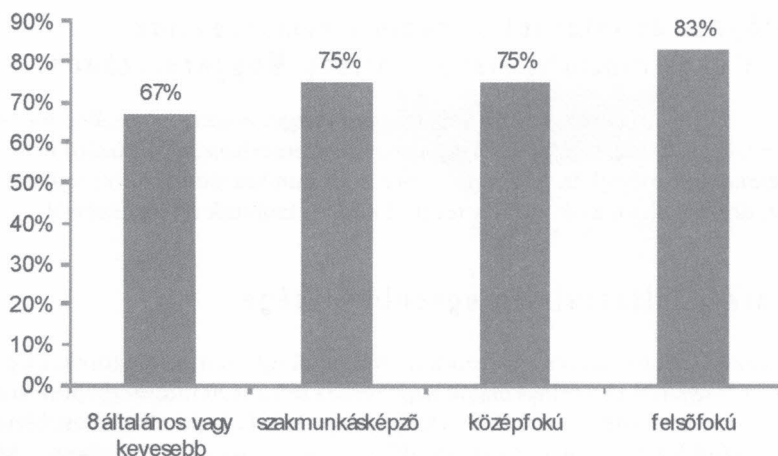
### A használat autonómiájának egyenlőtlensége

Ennél jóval nagyobb különbségek mutathatók ki a használat autonómiájában. Bár az internethasználók nagy része (75%) otthon is rákapcsolódik a világhálóra, még mindig nagy az aránya azoknak, akik csak a munkahelyükről, az iskolából, esetleg közösségi hozzáférési pontokról interneteznek (25%).

Ugyanakkor az otthoni internetezés egészen más típusú tevékenységeket tesz lehetővé, arról nem is beszélve, hogy ezek a lehetőségek a nap minden szakában és hétvégén is kihasználhatók. Az adatok szerint azok, akiknek van otthoni internet-hozzáféréstük, több időt töltenek a világhálón, és változatosabban is használják azt. Így például az otthonról (is) internetezők 73%-a mindennap vagy naponta többször is rácsatlakozik a világhálóra. Azok körében, akik otthonról nem érik el az internetet, az ugyanilyen gyakoriságú csatlakozás aránya csupán 23%-os – az ő esetükben inkább a heti néhányszori vagy hetenként egyszeri internetezés a jellemző.

Az otthoni internet-hozzáféréssel rendelkezők és nem rendelkezők között komoly demográfiai különbségek vannak, elsősorban az iskolai végzettség és a lakóhely szerint.

A legalacsonyabb iskolai végzettségű internetezőknek csak 67%-a szokott otthon (is) rákapcsolódni a világhálóra, míg a legmagasabb végzettségű csoport esetében ez az arány 83%. Településtípus szerint elsősorban a főváros és az ország többi része között van szakadék: míg a budapesti felhasználók 82%-a szokta otthonról (is) használni a világhálót, addig a nem a fővárosban élő felhasználók esetében ez az arány 72–75% körüli.



5. ábra

Szokott Ön otthon internetezni?

A válaszok gyakorisága az internethasználók körében, iskolai végzettség szerinti megoszlásban (2007)

Az általunk vizsgált 27 féle *online* tevékenységből azok, akik otthonról (is) interneteznek, 14-et végeznek valamilyen rendszerességgel, míg azok, akik a háztartásukból nem kapcsolódnak a világhálóra, csak 11-et.

Kijelenthetjük tehát, hogy a használat autonómiája is megosztja az internetezők táborát.

Ami az ellenőrzést illeti, több mint 50%-a azoknak a felmérésben részt vevő személyeknek, akik munkahelyükön is használják az internetet, arról számolt be, hogy munkáltatója egyáltalán nem figyeli internetes tevékenységét vagy levelezését. Csúpan 7, illetve 9%-uk számolt be szigorú ellenőrzésről, és 10, illetve 13%-uk tett említést alkalmankénti kontrollról.<sup>7</sup> A nagyobb cégek dolgozóit jobban érinti a szigorú kontroll, mint a kisebbekét, és az alsóbb szinteken dolgozókat nagyobb arányban ellenőrzik, mint a vezető beosztásúakat (ITHAKA 2006). Ez azt jelenti, hogy a munkahelyi kontroll tekintetében szintén megfigyelhetők az egyenlőtlenséget teremtő különbségek: az alacsonyabb beosztású dolgozók és a nagy cégek munkatársai jobban ki vannak téve a szigorú ellenőrzésnek.

## A tudásban mutatkozó különbségek

Az internet használatához szükséges tudásról viszonylag keveset tudunk mondani a jelenleg rendelkezésünkre álló adatok alapján. A digitális írástudás szintjére vonatkozó kérdésblokk azonban segítségünkre lehet abban, hogy megvizsgáljuk, vannak-e el-

<sup>7</sup> Természetesen igen sokan vannak azok, akik nem tudják, hogy munkáltatójuk figyeli-e a beosztottak internetböngészését vagy elektronikus levelezését.

térő tudásszinttel jellemezhető számítógép-használó csoportok. A kérdésre a válasz egyértelműen igen. A tudásszintről persze sok minden árulkodhat, szükség van tehát további differenciálásra.

Ha a formális oktatást nézzük, azt látjuk, hogy a 14 éven felüli lakosok 34%-a vett rész valamikor életében valamilyen szintű számítógépes/internetes képzésben. A társadalmi különbségek azonban óriásiak: míg a 18 éven aluliak szinte mindegyike részesült ilyen jellegű oktatásban, addig a harmincas éveikben járóknak már csak 40, a negyveneseknek 27, az ötveneseknek pedig csupán 21%-a mondhatja ezt el magáról. A hatvan év feletiek körében ugyanez az arány már csupán 6%-os. Nem meglepő, hogy a legtöbben (65%) azt mondták, hogy az iskolában tettek szert a számítógépes ismeretekre. 21%-uk nyilatkozott úgy, hogy munkahelyén sajátította el a tudnivalókat, 14%-uk pedig saját finanszírozású képzés során szerezte meg a szükséges ismereteket és készségeket. Csupán a kérdezettek 4%-a vett részt munkaügyi központ által szervezett kurzusokon. Mindez azt jelenti, hogy az életkor függvényében óriási különbségek alakulnak ki a számítógépező népességben aszerint, hogy kinek mennyire megalapozott a felhasználói tudása. Maga a képzésben való részvétel ugyan nem feltétlenül garantálja a magabiztosságot, mint ahogy a képzés hiánya sem jelenti azt, hogy valaki ne érthetne a számítógépek vagy az internet használatához, de az Ithaka felméréséből levonható következtetések adatai szerint a két változó szorosan korrelál.<sup>8</sup> A kor szerinti különbségek megmutatkoznak a hozzáértés szubjektív értékelésében is: nem nehéz belátni, hogy a fiatalok nagyobb arányban vallják magukat jó vagy kitűnő számítógép-és internethasználónak, mint az idősebbek. Hasonló összefüggés áll fenn az iskolai végzettséggel is, hiszen minél magasabb végzettségű valaki, annál valószínűbb, hogy jónak értékeli felhasználói tudását.

Ami a számítógépen végzett tevékenységeket illeti, a *WIP* 2007-es kutatás – mint már említettük – tizenöt különböző számítógépes tevékenységgel kapcsolatban vizsgálta, hogy valaki végzi-e azokat, vagy sem. Ezeket – nehézségük szerint – alapszintű, közepes nehézségű és haladó szintű tevékenységekre osztották fel. Természetesen minél egyszerűbb feladatról volt szó, annál többen állították, hogy azt el szokták végezni. Az, hogy ki milyen szintű alkalmazásokat használt, ismét erős korrelációt mutatott egyes demográfiai változókkal, elsősorban a korrall és az iskolai végzettséggel.

## A társadalmi támogatás egyenlőtlensége

Ezt a dimenziót a legnehezebb számszerűsíthető adatokkal megragadni és illusztrálni. A rendelkezésünkre álló adathalmazok alapján azonban kimutatható, hogy ha valakinek van olyan családtagja, aki már használja az internetet, akkor ő maga is nagyobb valószínűséggel fordul az internethez, mint akinek nincs a környezetében ilyen személy. A nem használók 30%-a nyilatkozott úgy, hogy van olyan valaki a háztartásában, aki használja a világhálót.<sup>9</sup> Azok körében, akiknek volt internetező családtagjuk, 20%-os arányban találunk olyanokat, akik valószínűsítették, hogy egy éven belül internethas-

<sup>8</sup> A digitális jövő térképe, ITHAKA 2007.

<sup>9</sup> Az itt szereplő adatok a 2006-os adatfelvételtől származnak.

nálók lesznek, míg ott, ahol a családban senki sem internetezett, ezeknek a részaránya csak 6%-os volt.

A *WIP*-kutatás keretében feltettük azt a kérdést is, hogy internetező családtagja próbálta-e már meggyőzni a kérdezettet arról, hogy lépjen a felhasználók sorába. Erre a kérdezettek 38%-a válaszolt igennel, és az ő esetükben is elmondható, hogy sokkal nyitottabbak voltak az internethasználattal kapcsolatban, mint azok, akiket még nem is próbáltak rábeszélni az internetezésre. Az előbbieket 36%-a gondolta úgy, hogy idővel ő maga is felhasználó lesz, szemben az utóbbiak 13%-os arányával.

Megállapítható tehát, hogy az nagyobb eséllyel kezdi használni a világhálót, akinek a környezetében van internetező, aki esetleg meg is próbálja őt győzni az internetezés hasznosságáról. Márpedig ilyen személyek jelenléte a háztartásban jóval valószínűbb a fiatalok és a fiatal felnőttek körében, mint a gyakran egyedül élő idős emberek esetében vagy éppen az egyedül élő középkorúaknak az előbbinél jóval kisebb létszámú csoportjában. Ez máris egy olyan tényező, amely a társadalmi támogatásban megnyilvánuló lehetőségek egyenlőtlenségekre utal.

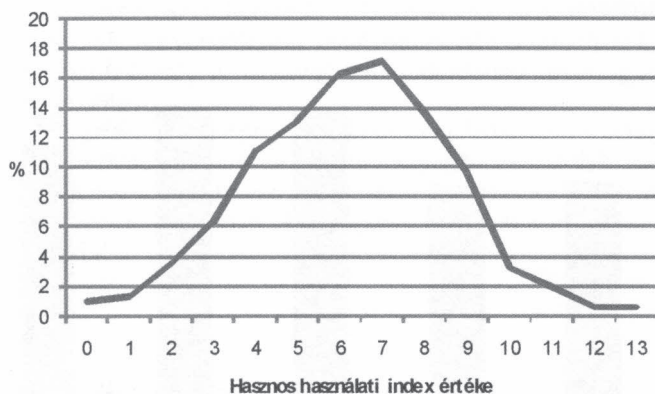
## A használat egyenlőtlensége

A használattal kapcsolatban elsősorban az a kérdés, hogy az internethasználók milyen mértékig aknázzák ki az úgynevezett tőkenövelő alkalmazásokat. Ennek a megítélése természetesen igen szubjektív, hiszen a kommunikáció vagy szórakozás célját szolgáló alkalmazások bizonyos szempontból szintén tőkenövelők lehetnek.<sup>10</sup> Ebben az esetben most a DiMaggio–Hargittai-szerzőpáros tanulmánya, illetve az ITHAKA digitális egyenlőtlenséget érintő korábbi vizsgálatai (ITHAKA 2005) alapján értelmezzük a „hasznos használatot”, elsősorban az információszerzésre és az online ügyintézésre szolgáló alkalmazásokat sorolva ebbe a kategóriába. A definíció alapján elkészítettük az ún. „hasznos használati indexet” (HHI), amelybe a következő alkalmazásokat vontuk be:

- hírek, információk keresése;
- utazással kapcsolatos információk keresése;
- munka- és álláskeresés, álláshirdetések böngészése;
- egészségügyi információk keresése;
- termékinformációk keresése;
- iskolai információk keresése;
- távoktatásban való részvétel;
- hely- és szobafoglalás;
- számlák kifizetése;
- bank *online* szolgáltatásainak igénybevétele;
- részvény-, kötvény-, tőkebefektetés;
- szavak keresése, szótárhasználat;
- tények keresése és ellenőrzése.

<sup>10</sup> Különösen igaz lehet ez a kommunikációs alkalmazásokra, amelyek a társadalmi tőke növelésében igen hasznosak lehetnek, lásd pl. Albert–Dávid–Molnár 2006.

Az index értéke azt mutatja, hogy a vizsgált személy a fenti tizenhárom alkalmazás közül hányat használ. Az átlagos érték 6,2, tehát az átlagos internethasználók a tizenhárom „hasznos” tevékenységnek körülbelül a felét végzik valamilyen rendszerességgel. Maga az index hozzávetőlegesen normál eloszlást követ.

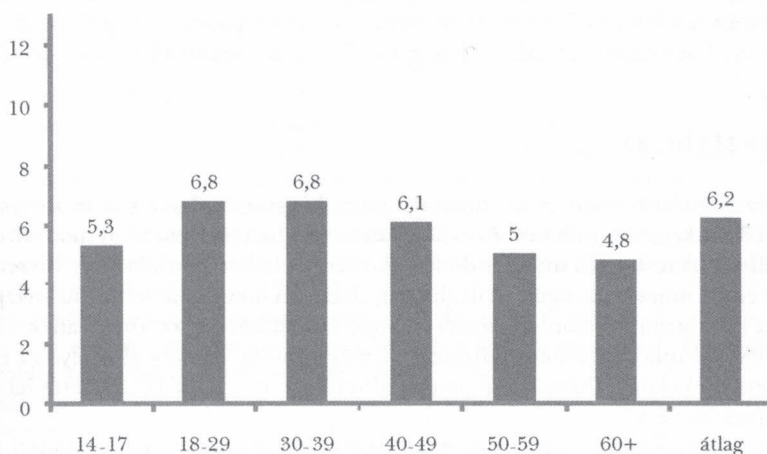


6. ábra

A hasznos használati index (HHI) eloszlása a teljes internetező népesség körében (2007)

Ha az index átlagos értékeit különböző demográfiai csoportokban vizsgáljuk, némileg eltérő értékeket találhatunk. Az eltérések mindenkor arra utalnak, hogy a használatban mutakozó megosztottság milyen mértékű a magyar internethasználók körében.

Így például a HHI-értékek összefüggést mutatnak az életkorral, ami ugyan nem lineáris, de kétségtelenül megosztó jellegű. Ahogy a 7. ábrán is látszik, a legfiatalabb és a legidősebb korcsoport kevesebb hasznos használati alkalmazást vesz igénybe, mint a fiatal felnőttek és a középkorúak.

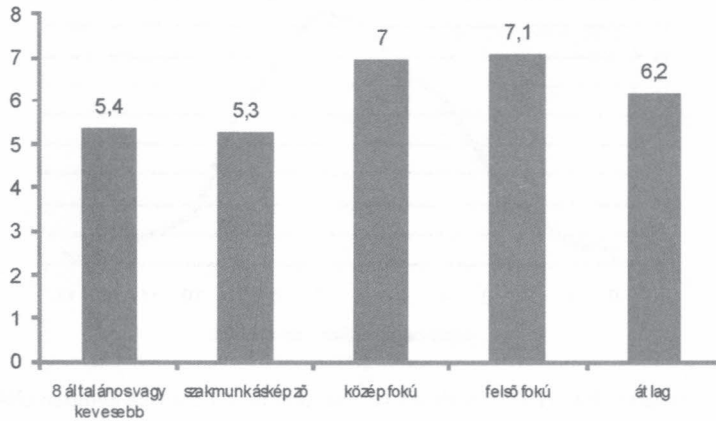


7. ábra

A hasznos használati index (HHI) átlagos értékei, korcsoportonként

A 14–17 évesek esetében ez persze magyarázható azzal, hogy nekik életkorukból adódóan még kevés ilyen jellegű szolgáltatásra van szükségük, illetve igényük, de az idősebbek esetében ez az érv már jóval kevésbé állja meg a helyét.

Még nagyobb eltéréseket találunk azonban, ha iskolai végzettség szerint vizsgáljuk az index értékeit.



8. ábra

A hasznos használati index átlagos értékei iskolai végzettség szerint

Látható, hogy az igazán komoly törésvonal az alapfokú végzettségű vagy szakmunkás-bizonyítvánnyal rendelkezők, illetve az érettségizettek és diplomások között húzódik. Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy ami a használat célját illeti, mindenképpen elkülöníthetünk bizonyos csoportokat a felhasználók között. Úgy tűnik, hogy a hasznos használat inkább jellemző a magasabb iskolai végzettségűekre és a fiatalokra, valamint a középkorúakra. Ez egyben azt is jelenti, hogy az internethasználat egyes csoportok körében kisebb tökenövekedést eredményezhet (legalábbis bizonyos tőkefajták esetében), mint másoknál.

## Következtetések

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy Magyarországon a nem internetezés mögött főként kognitív indokok és ezek között is leghangsúlyosabban motivációs akadályok állnak. A racionális digitális döntések szerepe láthatóan nem nagy, hiszen azok, akik úgy érzik, nincs szükségük a világhálóra, általában nincsenek felhasználói tapasztalataik. Az is bebizonyosodott ugyanakkor, hogy azok körében, akiknek van otthon számítógépük, de nincs internet-előfizetésük, még mindig komoly akadálya az otthoni internetezésnek, hogy a háztartás nem engedheti meg magának az előfizetés jelentette anyagi megterhelést.

Ami a felhasználók közötti vagy másodlagos digitális megosztottságot illeti, a meglévő adatok arra utalnak, hogy hazánkban is jól megfigyelhetők az ilyen jellegű megosztottság jelei. Így például a tudás, a használat jellege és a használat autonómiája terén



egyaránt érzékelhetők bizonyos egyenlőtlenségek az egyes felhasználói csoportok között. Általában igaz, hogy ezek a törésvonalak szintén nagyrészt a hagyományos társadalmi különbségeket eredményező demográfiai változók mentén alakulnak ki: jellemzően az idősebb, az alacsonyabb iskolai végzettségű és esetenként a nem városban lakó csoportok vannak hátrányosabb helyzetben. Nem zárható ki azonban, hogy a további vizsgálatok a másodlagos egyenlőtlenség újabb dimenzióit is feltárhatják (a fenti elemzésben új tapasztalat volt például a használat autonómiájának összefüggése azzal, hogy ki mekkora cégnél dolgozik).

Vizsgálataink arra mindenképpen érvekkel szolgálnak, hogy a másodlagos egyenlőtlenségek magyarországi felmérések alapján megfogalmazható koncepciója értelmes elemzési kerete lehet az internethasználók vizsgálatának. Így a jövőben mindenképpen indokolt olyan kutatások és elemzések elvégzése, amelyek ezeket a dimenziókat helyezik a középpontba.

## Irodalom

- ITHAKA 2006. *A digitális jövő térképe*. [www.ithaka.hu/wip](http://www.ithaka.hu/wip)
- ITHAKA 2007. *A digitális jövő térképe*. [www.ithaka.hu/wip](http://www.ithaka.hu/wip)
- Albert Fruzsina – Dávid Beáta – Molnár Szilárd 2006. Az internethasználat és a társadalmi tőke időbeni alakulása Magyarországon. In Dessewffy Tibor – Fábíán Zoltán (szerk.): *Internet.hu III*. 2006, TÁRKI, 2006. 69–110.
- Bognár Éva 2003. *A digitális egyenlőtlenségek és a Sulinet*. Szakdolgozat. ELTE TáTK, [www.ithaka.hu/Letoltheto](http://www.ithaka.hu/Letoltheto)
- Bognár Éva – Galács Anna 2005. A társadalmi egyenlőtlenségek új dimenziója: digitális egyenlőtlenség nemzetközi összehasonlításban. In Bognár Károly et al. (szerk.): *EU-Tanulmányok, II*. 949–980.
- Bognár Éva – Rét Zsófia 2005. A digitális egyenlőtlenségek kulturális vonatkozásai. In Dessewffy Tibor – Fábíán Zoltán – Z. Karvalics László (szerk.): *Internet.hu II*. Gondolat–Infonia, 124–152.
- Carvin, Andy 2000. More than just access. Fitting Literacy and Content into the Digital Divide. *Educational Review*, November/December  
<http://www.educause.edu/ir/library/pdf/ERM0063.pdf>
- Dányi Endre 2003. A digitális szakadék fogalmának értelmezéséhez. In Dessewffy Tibor – Z. Karvalics László (szerk.): *Internet.hu I*. Budapest, Infonia, 61–77.
- Davison, Elizabeth – Cotten, Sheila R. 2003. Connection Discrepancies: Unmasking Further Layers of the Digital Divide. *First Monday*, volume 8, number 3 (March)  
[http://www.firstmonday.dk/issues/issue8\\_3/davison/](http://www.firstmonday.dk/issues/issue8_3/davison/)
- Dessewffy Tibor – Rét Zsófia 2005. Az info-kommunikációs technológiák terjedése – szubjektív és objektív gátak. In Kolosi Tamás – Vukovich György – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Ríport, 2005*. TÁRKI, 332–342.
- Digitális Egyenlőtlenségek Magyarországon, 2002–2004*. Budapest, ITHAKA.
- Dutton, William et al. 2006. Digitális megosztottságok és digitális döntések. In Dessewffy Tibor – Fábíán Zoltán (szerk.): *Internet.hu III*. TÁRKI, 205–227.
- DiMaggio, Paul – Hargittai Eszter 2001. *From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality': Studying Internet Use As Penetration Increases*. Working Paper Series # 15 Summer.  
<http://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP15%20-%20DiMaggio%2BHargittai.pdf>
- DiMaggio, Paul – Hargittai Eszter 2001. *From the Digital Divide to Digital Inequality*. Presentation at the annual meetings of the American Sociological Association in Chicago, August.

- DiMaggio, Paul – Hargittai Eszter – Neuman, W. Russel – Robinson, John P. 2001. Social Implications of the Internet. *Annual Reviews of Sociology*, 27, 307–336.
- Hargittai, Eszter 1999. Weaving the Western Web: Explaining the Differences in Internet Connectivity Among OECD Countries. *Telecommunications Policy*, 23 (10–11), 701–718.
- Hargittai, Eszter 2002. The Second-Level Digital Divide. *First Monday*, volume 7, number 4 (April) [http://www.firstmonday.dk/issues/issue7\\_8/loosen/](http://www.firstmonday.dk/issues/issue7_8/loosen/)
- Hargittai, Eszter 2003. *How Wide a Web: Inequalities in Access to Information Online*. PhD. Dissertation, Sociology Department. Princeton University.
- Horrigan, John – Rainey, Lee 2002. *The Broadband Difference: How Online Americans' Behavior Changes with High-Speed Internet Connections at Home*. Washington, D. C., Pew Internet and American Life Project. [http://www.pewinternet.org/reports/pdfs/PIP\\_Broadband\\_Report.pdf](http://www.pewinternet.org/reports/pdfs/PIP_Broadband_Report.pdf)
- Galács Anna – Molnár Szilárd 2003. Magyarországi információs egyenlőtlenségek. In Dessewffy Tibor – Z. Karvalics László (szerk.): *Internet.hu I*. Budapest, Infonia, 138–158.
- Norris, Pippa 2001 *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty and the Internet in Democratic Societies*. New York, Cambridge University Press.
- NTIA: *Falling Through the Net*, 2001. Washington, DC., US Department of Commerce. <http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/fttn99/FTTN.pdf>
- Robinson, John P. – DiMaggio, Paul – Hargittai Eszter 2003. New Social Survey Perspectives On The Digital Divide. In *IT&Society*, volume 1, issue 5, summer, 1–22 <http://www.ITandSociety.org>
- Selwyn, Neil 2002. *Defining the 'Digital Divide': Developing a Theoretical Understanding of Inequalities in the Information Age*. Cardiff School of Social Sciences Occasional Paper 49 <http://www.cf.ac.uk/socsi/ict/definingdigitaldivide.pdf>
- Warschauer, Mark 2002. Reconceptualizing the Digital Divide. *First Monday*, volume 7, number 7 (July).
- Wilson, Ernest J. III. 1999. *Closing the Digital Divide*. Washington, Internet Policy Institute. <http://internetpolicy.org/briefing/ErnestWilson0700.html#contents>